

УДК 811.112.2'4:34(043.3)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-2-16>

Олена ОХРИМЕНКО,

orcid.org/0000-0002-4428-8777

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри сучасних європейських мов

Київського національного торговельно-економічного університету

(Київ, Україна) *for4erry@gmail.com*

Тетяна КОВАЛЬ,

orcid.org/0000-0003-0140-4317

викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування

Національного університету харчових технологій

(Київ, Україна) *kovalkravchenko13@gmail.com*

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ТЕКСТІВ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

У статті охарактеризовано тексти податкових законів, які є видом дистантної комунікації. Інтерес до законодавчого тексту зумовлений життєвою необхідністю і важливістю самих законів. Суспільство через свою складність потребує певних правил та норм, що встановлюються законами.

Юридичне мовлення, зокрема й законодавчі тексти, характеризується розмаїттям авторів і адресатів. Для створення законодавчого тексту колегіальний автор має свідомо й професійно використовувати лексико-семантичні та синтаксичні засоби мови. Проте на добір та використання ним цих мовних засобів і на успішність законодавчої комунікації загалом впливають також позамовні чинники. Колегіальний автор обов'язково має бути фахівцем у правовій сфері, повинен володіти певною компетенцією для складання законодавчого тексту, що має ґрунтуватися на глибокому розумінні комунікативних, прагматичних та семантичних особливостей податкових текстів. Зворотний зв'язок між адресантом і адресатом відсутній, тому успішність реалізації інтенції адресанта цілком залежить від її лінгвальної репрезентації. Комунікативна інтенція полягає у впливі на соціального адресата, процеси та поведінку в суспільстві через інформування про зміст законодавчих положень і надання відповідних зобов'язань. Колегіальний автор створює такий текст податкового закону, щоб він уписувався в культурний простір адресата, відображав і документував інституційно закріплені норми спілкування, а також запобігав виникненню серйозних правових проблем.

Колегіальний автор, створюючи тексти податкових законів, ураховує ситуацію спілкування і свідомо обирає мовні та мовленнєві засоби для донесення необхідної інформації колективному адресату, забезпечує смислову та комунікативну єдність тексту, членує його композиційно, спрямовує інформацію на адресата.

Ключові слова: *текст, комунікативно-прагматичний, податковий закон, інтенція, колегіальний автор, адресат, положення, комунікативна єдність.*

Olena OKHRIMENKO,

orcid.org/0000-0002-4428-8777

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Modern European Languages

Kyiv National University of Trade and Economics

(Kyiv, Ukraine) *for4erry@gmail.com*

Tatiana KOVAL,

orcid.org/0000-0003-0140-4317

Lecturer at the Department of Foreign Languages of Professional Orientation

National University of Food Technology

(Kyiv, Ukraine) *kovalkravchenko13@gmail.com*

COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ASPECT THE TEXTS OF THE TAX LEGISLATION OF THE FEDERATIVE REPUBLIC OF GERMANY

The article describes the texts of tax laws, which are a type of distant communication. The interest to the legislative text is referred to the necessity and importance of the laws. Society thought its complexity needs certain rules and norms which are established by law.

Legal speech, including legislative texts, is characterized by a variety of authors and addressees. For creating legislative text collegial author must use consciously and professionally lexical-semantic and syntactic means of speech.

However, the selection and use of these language tools and the success of legislative communication in general are also influenced by non-verbal factors. The collegial author must be a specialist in the legal field, must have some competence to draft a legislative text, which should be based primarily on a deep understanding of the communicative, pragmatic and semantic features of tax texts. There is no feedback between the addressee and the addressee, so the success of the realization of the addressee's intention depends entirely on its linguistic representation. Communicative intent is to influence the social addressee, processes and behavior in society by informing about the content of legal provisions and providing appropriate obligations. The collegial author creates such a text of the tax law that it would fit the cultural space of the addressee, would reflect and document the institutionally established norms of communication, as well as would prevent the emergence of serious legal problems.

Collegial author, creating texts of tax laws, takes into account the situation of communication and consciously chooses language and speech means to convey the necessary information to the collective addressee, provides semantic and communicative unity of the text, articulates it compositionally, direct information to a specific type of addressee.

Key words: *text, communicative-pragmatic, compliant law, intent, collegial author, addressee, position, communicative unity.*

Постановка проблеми. Вивчення різнобічних характеристик текстів податкового законодавства Федеративної Республіки Німеччина є актуальним, тому що в лінгвістиці сьогодення відбувається зміна антропоцентричного вектора розвитку на антропокосмологічний (Карлова, Корольова, Леміш, 2017). Із таких позицій текст уважають «формою прогресії системної еволюції соціального досвіду (вертикалі висхідної еволюції)» (Беляцкая, 2013: 99), при цьому особливості важливості набуває максимально об'єктивне вивчення мовних одиниць «через абстрагування від суб'єктивності дослідника» (Леміш, 2017: 140; Лук'янець, 2012: 127). Це свідчить про те, що абстрагованість колегіального автора й об'єктивність поданої в податкових текстах інформації може бути підтверджена не тільки за допомогою аналізу окремих мовних/мовленнєвих одиниць, ужитих у текстах податкового законодавства Федеративної Республіки Німеччина, а й через комплексне дослідження характеристик таких текстів (композиційних, лексико-семантичних та комунікативно-прагматичних).

Аналіз досліджень. Огляд наукових праць вітчизняних і закордонних дослідників дозволяє констатувати спроби систематизації принципів і підходів до вивчення спеціальних текстів, зокрема й законодавчих. Проблематика юридичного дискурсу неодноразово привертала увагу вчених із різних галузей знань. Типи логічних суджень, властивих юридичному дискурсу, докладно описано (В.К. Бабаєв, А.Є. Конверський, Г.І. Манов, Д. Мейер, А.А. Ференц-Сороцький, Л. Фуллер, І.В. Хоменко, О.А. Шаблій, О.Ф. Черданцев та ін.); активно вивчено проблеми юридичної аргументації (О.О. Волков, В.В. Мельник, В.А. Новицький, Х. Перельман, А. Пріор, Д. Раз, О.Ю. Щербина та ін.); встановлено особливості комунікативної поведінки суб'єктів судового дискурсу (Т.В. Дубровська, О.В. Красовська та ін.); визначено психолого-прагматичні особливості

комунікативної практики учасників юридичного дискурсу (Л. Адам, В.І. Батов, В.О. Варламов, С.М. Вул, Н.І. Гаврилова, А.І. Єлістратов, Г.А. Зорін, О.О. Леонтьєв, О. Ліпманн, О.Р. Ратінов, О.М. Шахнарович, І.К. Шахрімьян та ін.); розвивається міждисциплінарний напрям – юрислінгвістика (А.М. Баранов, К.І. Брін, Є.І. Галяшина, М.Д. Голєв, М.Р. Желтухина, Г.В. Кусов та ін.) тощо.

Мета статті. Аналіз мовних особливостей законодавчих текстів заклав підвалини розуміння текстів податкового законодавства ФРН. Текст податкового законодавства є знаковим посередником між колегіальним автором і колективним адресатом для виділення в комунікативній ситуації, завдяки чому відбувається передання інформації й здійснюється комунікативний вплив.

Виклад основного матеріалу. У будь-якій сучасній державі право визначають як сукупність певних норм – законів, розпоряджень та правил різних типів, які встановлюються та захищаються державою, регулюють як людські суспільні взаємовідносини, так і організацію та розвиток самого суспільства. Право постає й розвивається тільки в умовах суспільної організації. Регламентуючи правила поведінки особистості в суспільстві, право впливає на волю та свідомість особистості, спонукаючи її поводитися певним чином. Тільки через текст право здатне чинити свій регулятивний вплив, оскільки саме текст є засобом передання інформації про зміст правових розпоряджень (Чорна, 2009: 22–25).

Законодавчий текст є однією з найважливіших форм існування права. Культура законотворчості передбачає чітке дотримання професійного стилю та мови закону, а також структури тексту, забезпечує його простоту, зрозумілість для всіх верств населення (Мельник, 2015: 365). Закон є документально-текстовим виявом права. Кожен письмовий носій правової інформації має власну текстову специфіку, що відповідає законодавчому

стилю, де використовуються певні слова, штампи, кліше та аббревіатури. Жанр закону характеризується високим ступенем стандартизації мовних засобів, відсутністю емоційності та образності, а також індивідуальних авторських рис, тобто є стилістично нейтральним, тому в текстах податкового законодавства відсутня експресивність, стиль закону рівний, спокійний, поміркований, байдужий до суб'єктивних переживань та емоцій осіб, які його пишуть і читають. Він не допускає помпезності, урочистості, пафосу, риторики, позбавлений гіпербол, метафор, алегорій. У текстах податкових законів не прийнята лозунговість, у них немає архаїзмів, жаргонізмів, не допустимі подвійні тлумачення (Мельник, 2015: 366–367). Отже, тексти законів повинні бути формалізованими, економічними, раціональними, однозначними, точними, речення таких текстів мають бути зв'язними та послідовними, без лексичної та змістової абсурдності, перестрибування та дублювання думок.

Використання термінів у текстах податкових законів є неминучим, оскільки вони вказують на своєрідність тексту. Упорядкована термінологія є важливим елементом визначеності й узгодженості текстів закону, що забезпечує послідовність і чіткість викладу законодавчого матеріалу. Для податкового тексту характерне використання специфічних синтаксичних конструкцій, сталих формул-кліше, безособових та інфінітивних форм, нейтральної лексики, ужитої в прямому значенні (Язык закона: 28–33); вони будуються простими та складними реченнями, з уживанням дієприкметникових та дієприслівникових зворотів і не переобтяжені розділовими знаками.

Тексти німецьких податкових законів мають незадовільну оцінку громадськості через надзвичайну громіздкість речень (інколи одне речення займає більше сторінки), що впливає на якість розуміння законів, а тому позначається на невідповідному дотриманні юридичних правил, приписів та поведінки.

Культура законотворчості повинна чітко дотримуватися професійного стилю та мови закону. Важко переоцінити значення мови закону, не можна назвати іншу суспільну, побутову сферу, де незнання закону призведе до порушення, неправильного застосування з подальшим адміністративно-кримінальним покаранням.

Поширеною є думка, що мова права має бути зрозумілою фахівцям, оскільки охоплює не тільки специфічні слововживання, конструкції, членування тексту, а й спеціальні знання. Що більше розвиток правової системи призводить до того, що

кваліфікація фахової мови зростає (Люк Хайнер). Проте уряд Федеративної Республіки Німеччина закликає міністерства та відомства до зрозумілого формулювання текстів законів задля гарантування громадянам доступної інформованості про свої права, обов'язки та завдання. У країні навіть функціонують Комітет Бундестагу з петицій (Petitionsausschuss des Deutschen Bundestags) та Штаб редакції мови права при Бундестазі: перший є інституційним посередником між парламентом та громадянами у розв'язанні нагальних питань нормативно-правового характеру, що виконує роль колективного омбудсмана, тобто громадянської групи виконавчої влади, у ФРН; другий регулює всі зміни, які приймають комітети Бундестага, в мовному плані та плані розуміння. Незважаючи на численні спроби розв'язання зазначеної проблеми, суперечки та незадоволення щодо «незрозумілості» мови закону продовжуються. Це зумовлено неможливістю абсолютного спрощення мови кожного спеціального тексту до рівня пересічних громадян, оскільки було б необхідно вивести з ужитку всю спеціальну термінологію. Отже, вступаючи в правові відносини, громадяни потребують допомоги третьої особи для розтлумачення нормативних текстів (навіть за умов оптимізації мови – раціонального спрощення правових текстів у результаті співпраці фахівців, юристів і лінгвістів). Актуальність дослідження у цьому зв'язку законодавчих текстів, зокрема податкових, у різних аспектах не викликає сумнівів.

Поліфункціональність правничої мови полягає в особливому наборі функцій, які реалізуються в різноманітних правових текстах, як-от номінативна, гносеологічна, аксіологічна, комунікативна, регульовальна, культуросна, виховна, естетична. Під номінативною функцією розуміють називання правових реалій і понять, під гносеологічною – знаряддя й спосіб правового пізнання з оволодінням суспільно-правовим досвідом, аксіологічна зводиться до правової та морально-естетичної оцінки, комунікативна – власне спілкування, регульовальна – спрямованість на правове регулювання людської поведінки та суспільних відносин через волевиявлення суб'єкта права, культуросна – на збереження й передання правового знання та правової культури, виховна – вплив на правосвідомість, правове виховання, естетична стосується ясності, точності, однозначності, лаконічності, нормативності, мовностилістичної довершеності правового акту як еталонних якостей юридичного тексту (Мельник, 2015: 366–373). Багаторівневість мови права простежується в

застосуванні мовних одиниць і засобів різних рівнів: лексем (слів), термінів права, термінологічних словосполучень, фразеологізмів, юридичних дефініцій, лексико-граматичних моделей, синтаксичних конструкцій, стилістичних засобів і прийомів тощо. Правнича мова характеризується певним набором специфічних рис, а саме:

- юридичною термінологією (системою словесного вираження понять і категорій права);
- юридичними конструкціями як логіко-правовими феноменами;
- юридичною аргументацією;
- моделюванням і тлумаченням норм права;
- юридичним текстом як мовним вираженням юридичного мислення і репрезентацією правового знання;
- юридично-технічними правилами побудови і формулювання правових норм (там само).

Податкові тексти мають специфічні ознаки, норми і правила, використовують мовні засоби залежно від призначення та комунікативного завдання. Так, для податкового законодавства, яке реалізується в законах та інших нормативно-правових актах, за М. Брандес, характерною є така сукупність специфічних ознак (на лексичному, семантичному й граматичному рівнях):

- наявність термінів законодавства, офіційних номенклатурних позначень, аббревіатур;
- нормативна дефінітивність термінів і номенклатурних назв (кодифіковані законодавчі визначення);
- законодавча фразеологія (юридичні формули, штампи, кліше); моносемантизм (на рівні контексту);
- узагальнено-абстрагований виклад правового змісту (відповідні лексико-граматичні моделі, форми, конструкції);
- стандартизованість (лексичних, граматичних, синтаксичних і композиційних засобів);
- іменниковий характер тексту (віддієслівні та відприкметникові іменники, відіменні прикметники та ін.);
- переважання дієслів у формі 3-ї особи однини теперішнього часу, інфінітива в поєднанні з предикативним прислівником, прикметником чи дієсловом;
- синтаксичні конструкції у формі регулятивно-нормативних тверджень (констатаційного, зобов'язального, імперативного, заборонного, оцінно-правового характеру);
- застосування граматичної категорії модальності для регламентації різних моделей правової поведінки (можливості / неможливості, бажаності / небажаності, необхідності, обов'язковості дії);

- узагальненість та знеособленість викладу (безособові, неозначено-особові, узагальнено-особові, інфінітивні, дієприслівникові, інші конструкції);

- наявність речень із пасивом та пасивних конструкцій;
- переважання складнопідрядних речень над складносурядними і безсполучниковими;
- суб'єктивно-авторська відстороненість;
- монологічний характер викладу;
- стилістична однорідність, нейтральність, коректність;
- логічна впорядкованість викладу нормативного змісту на рівні тексту;
- відсутність зайвих та стилістично недоречних елементів.

Мова юридичної науки вирізняється логічністю (дані – аналіз – висновки), об'єктивністю (наукові факти), аргументованістю й обґрунтованістю, які побудовані на фактологічній точності, достовірності, конкретності, узагальненості (факт – типові явища – закономірності), абстрагованості (високий рівень наукової абстракції), офіційності (оприлюднення, опублікування), стандартизованістю, точністю, послідовністю, докладністю. Результати стилістичних спостережень над правничими текстами, їх узагальнення в спеціальних дослідженнях кожного функціонального різновиду мови права допоможуть юристам, нормопроектувальникам, юристам-лексикографам, перекладачам юридичної літератури, юристам-журналістам виявляти й оцінювати стилістичні параметри мовних засобів на рівні мовних одиниць і тексту, диференціювати стильові норми від їх порушення, доречно використовувати мовностилістичні ресурси в різних сферах правової комунікації, досягти високого рівня мовної компетентності у фаховій сфері.

Комунікативно-прагматична настанова впливає на добір засобів створення законодавчих документів, оскільки після прочитання тексту того чи іншого закону в адресата має з'явитися відчуття обов'язковості дотримання викладених у законі норм, правил та вимог. Під час комунікації сприйняття тексту пов'язане не просто з розумінням значень окремих слів, словосполучень, речень, а з їх роз'ясненням у межах цілісного тексту та його смислової структури, що ґрунтується на об'єктивних законах мовної організації, насамперед на семантичних зв'язках, які визначені широким контекстом, що містить і мовні, і позамовні фактори. Для правильного тлумачення тексту має бути достатньо мовних та позамовних умов,

залучених до конкретної ситуації спілкування. Г.В. Колшанський визначає достатність мовних чинників трьома компонентами:

- повним текстом;
- коректністю мови;
- достатністю екстралінгвальних факторів як

основи знань конкретних текстів (Колшанський, 2007: 44–52).

Зазначені фактори залежать як від адресанта, так і від адресата законодавчого повідомлення, тобто від володіння контекстом (Леміш). Таким чином, ефективність спілкування може відбуватися лише за умов, якщо обидва учасники комунікації володіють спільним кодом та пресупозицією, без яких адресат не зможе зрозуміти передану інформацію (Колшанський, 2007: 58–61).

Особливий інтерес становить композиційно-мовленнєва форма (далі – КМФ) «повідомлення», зокрема «констатувальне повідомлення». Воно будується реченнями, які мають результативний характер, де чітко виражена закінченість думки, мають статичну форму опису. У цій КМФ синтезовано такі два види зв'язку, як просторова послідовність та часова послідовність. Прості й складні речення йдуть одне за одним, утворюючи змістову єдність. КМФ «констатувальне повідомлення» забезпечує максимальне стиснення часу та випущення подробиць, а також максимальне віддалення автора та читача від події. Справді, події, представлені в податкових текстах, завжди віддалені як від автора, так і від читача, але інструктивний/приписувальний характер законодавства вимагає деталізації певних пунктів (Брандес, 2004: 80). Тому в нашому дослідженні КМФ «констатувальне повідомлення» розглядається як «змішана КМФ з елементами роз'яснення/коментаря». Наприклад:

§ 15 Anwendung der Abgabenordnung. (1) Die für Steuervergütungen geltenden Vorschriften der Abgabenordnung sind entsprechend anzuwenden. Dies gilt nicht für § 163 der Abgabenordnung. In öffentlichen Streitigkeiten über die auf Grund dieses Gesetzes ergehenden Verwaltungsakte der Finanzbehörden ist der Finanzrechtsweg gegeben.

(2) Für die Verfolgung einer Straftat nach § 263 des Strafgesetzbuches, die sich auf die Eigenheimzulage bezieht, sowie die Begünstigung einer Person,

die eine solche Straftat begangen hat, gelten die Vorschriften der Abgabenordnung über die Verfolgung von Steuerstraftaten entsprechend (Eigenheimzulagengesetz, c.7–8).

Цей фрагмент тексту податкового закону ілюструє, що для переплачених сум податку застосовуються певні чинні положення податкового законодавства, які діють для низки параграфів, зокрема й для § 163. Кожне речення є завершеним, має результативний характер. Текст констатує віддалені від автора/читача події, але роз'яснює, чого саме можна очікувати у відповідних ситуаціях. Так, наприклад, у разі появи юридичних суперечок, що виникають на основі цього закону й описуються в рішенні адміністративного органу, необхідно звертатися до відповідних фінансових органів для розв'язання подібних судово-правових розходжень. Аналогічно роз'яснюється, що для переслідування особи в разі кримінального порушення (згідно з § 263 Кримінального кодексу) стосовно закону про дотації держави на індивідуальне будівництво треба розглядати ті положення податкового законодавства, які безпосередньо стосуються здійснення зазначеного порушення.

Висновки. Отже, структура тексту, зокрема податкового, є зв'язним типом організації смислового змісту тексту на рівні його повної цілісності. Тексти податкових законів повинні бути побудовані стислою, лаконічною, стандартизованою, нейтральною лексикою, простими та складними реченнями, щоб громадяни могли самостійно зрозуміти основну інформацію, подану в них, звертаючись до фахівців-юристів лише за додатковими роз'ясненнями деяких положень.

Колегіальний інституційний автор, створюючи тексти податкових законів Федеративної Республіки Німеччина, ураховує ситуацію спілкування, свідомо обираючи мовні та мовленнєві засоби задля донесення необхідної інформації колективному абстрактному адресатові. Це забезпечує смислову та комунікативну єдність тексту, уможливаючи його композиційне членування і відповідне розуміння адресатом.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в зіставленні комунікативно-прагматичних характеристик фахових текстів на матеріалі мов різної спорідненості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. Москва : Высшая школа. 2004
3. Беляцкая А. А. Лингвокультура и ноосфера: новые перспективы человеческой эволюции (лингвоантропогенез в XXI веке). *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского*, 26 (65), № 5, 2013. С. 98–105.
4. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка (Изд. 3-е). Москва : Издательство ЛКИ. 2007

5. Короткова О. В. Жанр «закон» в современном немецком языке : дисс. ... канд. филол. наук. Саратов : Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Саратовская государственная академия права», 2004. 206 с.
6. Леміш Н.С. Корпусна метарозмітка спеціальних текстів із лінгвоантропогенезу. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*, 2017. С. 15, 139–152.
7. Лук'янець Г. Г. Основні напрямки сучасних корпусних досліджень мови та перспективи їх подальшого розвитку. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*, 2012. С. 44, 127–133.
8. Мельник А. А. Правова лінгвістика: основні риси та особливості. *Адміністративне право і процес*, 1 (11), 2015. С. 365–373.
9. Чейф У. Л. Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топики и точка зрения. Москва : Новое в зарубежной лингвистике, 1982. 460 с.
10. Чорна О. В. Українська термінологія податкової сфери: структура, функціонування, формування : дис. ... канд. філол. наук. Київ : Інститут української мови НАН України. 2009.
11. Язык закона / С. А. Боголюбов, И. Ф. Казьмин, М. Д. Локшина (Ред.). Москва : Юридическая литература. 1990
12. Markkanen R., & Schröder H. Hedging and Discourse. New York : de Gruyter. 1997
13. Steuergesetze. München : Verlag C. H. Beck, 2009. 3000 с.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Fundamentals of Communicative Linguistics]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademii", 2004. 344 s. [in Ukrainian]
2. Brandes, M. P. *Stilistika nemetskogo yazyika* [Stylistics of the German language]. Moskva: Vysshaya shkola. 2004. [in Russian]
3. Belyatskaya A. A. *Lingvokultura i noosfera: novye perspektivy chelovecheskoy evolyutsii (lingvoantropogenez v XXI veke)* [Linguoculture and noosphere: new perspectives of human evolution (linguoanthropogenesis in the XXI century)]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo*, 26 (65), № 5, 98–105. 2013. [in Russian]
4. Kolshanskiy G. V. *Kommunikativnaya funktsiya i struktura yazyika* [Communicative function and structure of language] (Izd. 3-e). Moskva: Izdatelstvo LKI. 2007. [in Russian]
5. Korotkova O. V. *Zhanr "zakon" v sovremennom nemetskom yazyike* [Genre "law" in modern German]: diss. kand. filol. nauk. Saratov: Gosudarstvennoe obrazovatelnoe uchrezhdenie vyisshego professionalnogo obrazovaniya "Saratovskaya gosudarstvennaya akademiya prava", 2004. 206 s. [in Russian]
6. Lemish N.Ie. *Korpusna metarozmitka spetsialnykh tekstiv z linhvoantropohenezu* [Corpus metarosis of special texts for linguoanthropogenesis]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 9: Suchasni tendentsii rozvytku mov*, 2017. S.15, 139–152. [in Ukrainian]
7. Lukianets H. H. *Osnovni napriamky suchasnykh korpusnykh doslidzhen movy ta perspektyvy yikh podalshoho rozvytku* [The main directions of modern housing developments]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnologii*, 2012. S. 44, 127–133. [in Ukrainian]
8. Melnyk A. A.. *Pravova linhvistyka: osnovni rysy ta osoblyvosti* [Legal linguistics: basic figures and specialties]. *Administratyvne pravo i protses*, 1 (11), 2015. 365–373. [in Ukrainian]
9. Cheyf U. L. *Dannoe, kontrastivnost, opredelennost, podlezhasshee, topiki i tochka zreniya* [Given, contrastiveness, certainty, subject, topics and point of view]. Moskva: Novoe v zarubezhnoy lingvistike, 1982. 460с. [in Russian]
10. Chorna O. V. *Ukrainska terminolohiia podatkovoi sfery: struktura, funktsionuvannia, formuvannia* [Ukrainian terminology of the subtle spheres: structure, function, formulation]: dys. kand. filol. nauk. Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraina. 2009 [in Ukrainian]
11. *Yazyik zakona* [The language of the law]. S. A. Bogolyubov, I. F. Kazmin, M. D. Lokshina (Red.). Moskva: Yuridicheskaya literatura. 1990. [in Russian]
12. Markkanen R., & Schröder H. *Hedging and Discourse*. New York: de Gruyter. 1997
13. *Steuergesetze* [Tax laws]. - München: Verlag C. H. Beck, 2009. 3000 p. [in German]